

нологічний, феміністичний (В. Біднов, С. Генік, О. Гуржій, О. Дзюба, О. Козуля, П. Кралюк, О. Кривоший, О. Лазаревський, О. Левицький, З. Хижняк, Ю. Хорунжий, К. Готтфрід (Польща), В. Добровольська (Польща), ін.). На тлі піднятих в цих роботах питань: а) дослідження етапів розвитку історії українського жіноцтва; б) вивчення теорії та історії вітчизняного жіночого руху; в) висвітлення життєопису конкретних історичних постатей жінок – філантропія сприймалася як один із альтернативних напрямів повноцінної соціалізації в суспільстві. В якості історико-педагогічного явища благодійна діяльність жінок не розглядалася. У межах дослідження названі праці розкривають гендерну структуру тогочасного суспільства, допомагаючи дослідити соціально-становий характер громадської активності жінок, з'ясувати їхнє місце і роль в суспільно-житті XVII – XVIII ст.

В історіографії досліджень з історії жіночої благодійності виділено: *філантропічний, історико-феміністичний* (П. Аріян, В. Клячкина, А. Шведов, А. Ліндермеєр (США), ін.); *філантропічний, гендерно-науковий* (І. Гребцова, А. Евстратова, Л. Жукова, С. Накаєва, Ю. Нагорна, С. Пашенцева, Н. Соловійова, ін.) напрями. Жіноча благодійність в цих дослідженнях висвітлювалася як самостійне соціальне, соціокультурне, історичне явище; її вивчення в історико-педагогічній площині, зокрема XVII–XVIII ст. науковцями не здійснювалося.

Значна кількість досліджень з проблеми є свідченням підвищеного наукового інтересу до окремих аспектів жіночої благодійності в освіті. Водночас суттєвою прогалиною в комплексі представлених наукових доробків вважаємо: зосередження авторів на вивченні благодійності жінок переважно XIX – початку XX ст., ігнорування періоду XVII–XVIII ст.; превалювання описово-статистичного та мемуаристичного характеру в узагальненні досвіду жіночої філантропії (поява наукових досліджень, що ґрунтуються на методологічних позиціях гендерної технології розпочалася лише з кінця XX ст.); звернення більшості дослідників до ретродосвіду благодійності як історичного, соціального, соціокультурного явища, а не історико-педагогічного; відсутність наукового впливу благодійної діяльності жінок на розвиток сучасної освіти, мотивації використання історичних здобутків жіночої благодійності в умовах XXI ст.

Володимир Мокляк

ЗНАЧЕННЯ САМОВРЯДУВАННЯ В ТРУДОВОМУ ВИХОВАННІ ДІТЕЙ У ПОЗАШКІЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ (ПЕРША ПОЛОВИНА ХХ СТ.)

Поява перших вітчизняних позашкільних закладів на початку ХХ ст. пов'язана з іменами С. Т. Шацького та О. У. Зеленка. З 1905 р. вони почали засновувати притулки та клуби, які мали одну спільну назву “*Дневной приют для проходящих детей*”. Тут дбали про створення для відвідувачів таких умов, які б дозволяли їм жити багатим емоційним та розумовим життям. Велику увагу приділяли вихованню в дітей почуття товарищескості, солідарності, колективізму. Незвичним явищем для педагогічної практики того часу стала організація дитячого самоврядування. Були відкриті майстерні і організовано культурно-просвітницьке товариство “Сетлмент”, назва якого походила від однойменних об'єднань Сполучених Штатів Америки. *Сетлмент* – це розселення культурних інтелігентних людей серед бідного населення для здійснення просвітницької діяльності [8; 9; 10].

Ліцензія на освітню діяльність у “Сетлменті” була видана на ім'я О. У. Зеленка, цей заклад поєднував функції дитячого садка для дітей робітників, початкової школи та ремісничого училища. Учні були організовані в групи по 12 чоловік (хлопчики та дівчатка окремо); кожна група самостійно планувала навчальну програму і виробляла власні правила поведінки.

У 1911 р. товариство “Дитяча праця та відпочинок”, засновниками якого були С. Т. Шацький, його дружина В. М. Шацька й О. У. Зеленко, організували трудову колонію “Бадьоре життя”. У ній кожного року проживали 60-80 хлопців та стільки ж дівчат. Основою життя в колонії була фізична праця: приготування їжі, самообслуговування, благоустрій, робота на городі, в саду, у полі, догляд за тваринами. Вільний час відводився іграм, читанню, бесідам, постановкам спектаклів, музиці, співам. Аналізуючи досвід колонії, С. Т. Шацький зробив висновок, що фізична праця виявляє організуючий вплив на розвиток дитячого колективу, свідомість і самостійність кожної дитини. Трудові заняття мали і виховне значення, вони були джерелом знань про природу, сільськогосподарське виробництво, сприяли формуванню трудових навиків. Перші позашкільні заклади виконували компенсуючу функцію, адже вони заміняли дітям шкільну освіту. В. М. Шацька одним з дослідницьких завдань навчального закладу наставляла діяльність органів самоврядування.

Падіння самодержавства у 1917 р. було поштовхом для початку демократизації шкільної освіти на території Російської Імперії. Однак Міністерством народної освіти не схвалювалися передові ідеї в педагогіці. Новаторство могло бути реалізовано тільки в комерційних навчальних закладах, які перебували у відомстві інших міністерств.

В. М. Сорока-Росинський – один з відомих учених-педагогів, котрі зробили значний внесок у розвиток питань теорії та практики учнівського самоврядування. Засновник всесвітньо знаної школи-комуні для виховання “важких” підлітків імені Ф. М. Достоевського (інша назва – “Республіка ШКІД”). Вважав, що основні принципи національного виховання повинні закладатися в сім’ї: через релігійне виховання й працю, виховання на традиціях усної народної творчості. Відстоював ідеї демократичності виховання й навчання, принцип колективного виховання з урахуванням індивідуальності кожного вихованця. Був переконаний у необхідності переходу від примусу до принципу добровільності на основі самодіяльності, самоврядування, змагальності й самокритичності; будь-яке знання перетворювати в дію. Розглядав принцип гри як природну потребу зростаючого організму в організації всієї життєдіяльності. Гуманізм педагогіки В. М. Сороки-Росинського проявлявся в тому, що він бачив у моральній і психічно дефективних дітях (як їх тоді класифікували) творчі, обдаровані особистості.

Важливу роль у системі В. М. Сороки-Росинського відігравав колектив, у якому він виділив наступні рівні розвитку: юрба, стадність, організований колектив, актив як організаційне ядро. Проте уже під час масового захоплення колективізмом Віктор Миколайович відзначав проблеми індивідуального розвитку дітей у дитячих будинках і запропонував методи ослаблення нівелюючого впливу “артільного життя”. Динаміку розвитку колективу він відслідковує в контексті руху від примусовості до принципу добровільності на основі самодіяльності, змагальності та самоврядування. Принцип єдиного колективу (вихователів і вихованців) він розглядає через подолання протистояння “ми та вони” [6]. Товариський суд у школі-комуні – це була велика перемога педагогів у вихованні дітей. Потім була створена шкільна газета, гімн та герб, а наприкінці – самоуправління (республіка), яка отримала назву “ШКІД”.

Аналізуючи питання самоврядування та трудового виховання дітей, неможливо обійти спадщину одного з найвідоміших українських педагогів А. С. Макаренка [4; 7]. Як зазначають дослідники, у системі самоврядування, розробленій А. С. Макаренком, чітко визначено діяльність органів самоврядування, в структуру яких входили загальні збори колективу, рада командирів, різні комісії, чергові тощо. Узагальнюючи досвід своєї роботи, А. С. Макаренко пише: “Загальні збори всіх вихованців повинні розглядатися адміністрацією і вихованцями як головний орган самоврядування, його авторитет слід неухильно підтримувати всіма силами закладу” [5, с. 275]. На загальних зборах у Полтавській трудовій колонії імені М. Горького всі вихованці мали однакові права з вихователями, крім того, зборам підкорявся і сам Антон Семенович, навіть тоді, коли не був згодний з їх рішеннями.

Участь вихованців А. С. Макаренка у складній системі самоврядування виконувала важливу функцію – створювала підвалини для подальшого професійного розвитку

[7]. Багато випускників комуни ім. Ф. Е. Держинського ставали студентами вищих навчальних закладів і отримували, крім державної стипендії, ще й 100 крб. з фонду ради командирів. На 1 липня 1935 р. таких людей було близько 100 [4].

Л. В. Конисевич, випускник Антона Семеновича, автор книги “Нас виховав Макаренко” [2] у 50-х рр. ХХ ст. створив на Київщині піонерський табір “Алмазний”. У ньому була створена дієва система самоуправління, табір став відомим далеко за межі України. Мета праці була зрозуміла кожному, були виборними бригадири та агрономи. Вихованці А. С. Макаренка переносили досвід свого перебування у виправних закладах у свою подальшу життєдіяльність і досягали в цьому великих успіхів [2]. С. А. Калабалін – вихованець, сподвижник, послідовник, як його назвав Л. В. Конисевич – став успішним педагогом та з своєю дружиною Галиною Константинівною поставили на ноги багато дитячих будинків [2].

Л. Ю. Гордін, дослідник проблем теорії та методики виховання, говорить, що самоврядування – це початковий рівень залучення учнів до організації своєї колективної роботи, змістом же роботи органів самоврядування є обов’язкові для всіх школярів справи: навчання, дисципліна та порядок у школі, самообслуговування тощо [1, с. 57]. Усі рівні самодіяльності повинні бути взаємопов’язані, забезпечуючи необхідні для всебічного розвитку особистості стосунки та потреби [1, с. 58].

В. М. Коротов, член-кореспондент АПН СРСР, визначає функції самоуправління: воно створює органи колективу, розвиває педагогічно доцільні взаємовідносини між членами колективу та формує громадську думку [3, с. 33]. Потреба в новому органі колективу виникає тільки там, де є можливість силами дітей організувати певну частину спільної праці. Тому одним з найважливіших факторів створення органів самоврядування є зміст життя дитячого колективу, розвиненість тих чи інших форм його діяльності [3, с. 40].

Отже, в ході наукового пошуку з’ясовано, що студентське самоврядування та трудове виховання учнів тісно пов’язані між собою: при правильній організації самоврядування діти виховних закладів успішно справляються з працею, а потреби якісного виконання спільної праці є передумовою упорядкуваного самоврядування.

Список використаної літератури

1. Гордін Л. Ю. Школа инициативы и самостоятельности : Из опыта работы школ г. Таганрога / Л. Ю. Гордін. – М. : Педагогика, 1984. – 112 с.
2. Конисевич Л. Нас воспитал Макаренко [Текст] : записки коммунара. – Челябинск, 1993. – 334 с.
3. Коротов В. М. Самоуправление школьников. Система и педагогическое руководство [Текст] / В. М. Коротов. – М. : Учпедгиз, 1962. – 205 с.
4. Кумарин В. В. Макаренко, которого мы никогда не знали, или Куда реформировать школу / В. В. Кумарин // Народное образование. – 2002. – № 5. – С. 153-165; № 6. – С. 143-154.
5. Макаренко А. С. Методика организации воспитательного процесса / А. С. Макаренко // Макаренко А. С. Пед. соч. : В 8 т. / Сост.: Л. Ю. Гордін, А. А. Фролов. – М. : Педагогика, 1983. – Т. 1. – С. 267-330.
6. Сорока-Росинский В. Н. Национальное и героическое в воспитании / В. Н. Сорока-Росинский // Народное образование. – 1989. – № 3. – С. 121-126.
7. Ткаченко А. В. Самоврядування як професіогенетичний фактор у виховних закладах А. С. Макаренка / А. В. Ткаченко // Теорія і практика виховання лідерських якостей особистості у системі студентських самоврядних організацій : матеріали II Всеукр. студ. наук.-практ. конф. (23-25 квітня 2010 р.) / Полтавський нац. пед ун-т ім. В. Г. Короленка, Полтавська міськрада; [За заг. ред. проф. М. В. Гриньової]. – Полтава : Друкарська майстерня, 2010. – С. 13-15.
8. Шацкий С. Т. Годы исканий / С. Т. Шацкий. – М. : Мир, 1925. – 150 с.
9. Шацкий С. Т. Задачи общества “Детский труд и отдых” / С. Т. Шацкий // Шацкий С. Т. Пед. соч. в 4-х тт. – М., 1964. – Т. 1. – С. 290-299.
10. Шацкий С. Т. На пути к трудовой школе / С. Т. Шацкий // Шацкий С. Т. Пед. соч. в 4-х тт. – М., 1964. – Т. 2. – С. 15-38.